

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ระหว่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนการเรียนวิทยาศาสตร์ และแผนการเรียน ภาษาต่างประเทศ" ผู้วิจัยได้ศึกษาจากหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำมาเรียบเรียงไว้ตามลำดับ ดังนี้

1. วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 ความหมายและความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา
 - 1.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา
 - 1.3 ขอบเขตของวิชาสังคมศึกษา
 - 1.4 หลักสูตรและจุดประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา
 - 1.5 ลักษณะเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา
 - 1.6 กระบวนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา
 - 1.6.1 รูปแบบการสอนวิชาสังคมศึกษา
 - 1.6.2 สื่อการสอนวิชาสังคมศึกษา
 - 1.6.3 การวัดและการประเมินผลวิชาสังคมศึกษา
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.1 งานวิจัยภายในประเทศ
 - 2.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

1. วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

1.1 ความหมายและความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา

นักศึกษาและนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาไว้สรุปได้ดังนี้

เลียวนาร์ด เอส. เคนเวิร์ทธี (Leonard S. Kenworthy 1962 : 3) ได้ให้คุณค่าของวิชาสังคมศึกษาไว้ว่า วิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา เป็นวิชาที่ช่วยให้เด็กมีความเข้าใจถึงมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และความเป็นอยู่ของมนุษย์ชาติอื่น ๆ โดยคาดหวังที่จะให้เด็กนักเรียนเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม

มอร์ริซ พี. มอฟแฟต (Maurice P. Moffatt 1963 : 10) ได้กล่าวถึงวิชาสังคมศึกษาไว้ว่า เป็นวิชาที่ต้องรับผิดชอบอย่างกว้างขวางนอกเหนือไปจากการฝึกฝนความรู้ต่าง ๆ ให้กับผู้เรียนแล้ว วิชาสังคมศึกษายังเสริมสร้างอุปนิสัยและเจตคติให้แก่ผู้เรียน ประการสำคัญที่สุดก็คือช่วยพัฒนาสมรรถภาพของผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ มีความกระตือรือร้นในการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย

เอ็ดวิน เฟนตัน (Edwin Fenton 1966 : 63) ได้กล่าวว่า "สังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การสอนจึงไม่ควรเน้นแต่ด้านวิชาการเท่านั้น ต้องมีการฝึกฝน ถ่ายทอดความเป็นพลเมืองที่ดีด้วย"

เดล แอล. บรูบาเกอร์ (Dale L. Brubaker 1969 : 51) กล่าวว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความรับผิดชอบโดยตรงต่อการปรับปรุงค่านิยม และแนวคิดต่าง ๆ ที่ถูกต้องแก่เยาวชน

โดโรธี เจ. สคิล (Dorothy J. Skeel 1970 : 4) กล่าวว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มุ่งให้การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนนำเอาความรู้ไปแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

เอคเวิร์ต เอ ครูก (Edward A. Krug 1970 : 300) นักการศึกษาคนสำคัญ ด้านวิชาสังคมศึกษาของสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวว่า "วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่สำคัญที่สุด เพราะมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งฝึกให้เยาวชนเติบโตเป็นพลเมืองดี มีความรู้ มีความคิด รู้จักใช้เหตุผล และวิจารณ์งานได้อย่างถูกต้อง คือรู้จักหน้าที่ของตนที่มีต่อครอบครัว ต่อประเทศชาติ รู้จักใช้สิทธิในทางที่ถูกต้องและมีเหตุผลอย่างเหมาะสม เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีต่อสังคมประชาธิปไตย"

เอ็ดการ์ บี เวสเลย์ และ สแตนเลย์ พี รอนสกี (Edgar B. Wesley and Stanley P. Wronski 1973 : 1) ได้กล่าวถึงสังคมศึกษาว่า "สังคมศึกษา หมายถึง วิชาสังคมศาสตร์ที่ได้รับการดัดแปลงทำให้ง่ายขึ้น เพื่อสะดวกแก่การเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา"

จาก Dictionary of Education ซึ่ง คาร์เตอร์ วีทิด เป็นบรรณาธิการ (Carter V. Good (ed.) 1973 : 509) ได้ให้ความหมายของวิชาสังคมศึกษาว่า

สังคมศึกษาเป็นส่วนต่าง ๆ ของเนื้อหาสาระของสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและภูมิศาสตร์ โดยเลือกแล้วว่าเหมาะสมแก่การศึกษาในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา และมีการพัฒนาขึ้นเป็นรายวิชาต่าง ๆ เพื่อการศึกษา ไม่ว่าจะบูรณาการแล้วหรือไม่ และต้องมีเนื้อหาสาระและจุดหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม แต่ต้องไม่สับสนกับวิชาในสังคมศาสตร์หรือวิชาอื่น ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายทางสังคมแต่เนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับสังคม (อย่างเช่น ภาษาอังกฤษ ความซาบซึ้งในศิลปะและสุนทรียวิทยาแห่งตน) หรือไม่อยู่ในขอบข่ายที่แคบไปหรือแน่นอนตายตัวของการศึกษาในแบบผสมผสาน

จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U. Michaelis 1978 : 12) ได้กล่าวว่า

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ให้ความรู้ ความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพและความเป็นอยู่ของมนุษย์ ช่วยอบรมกล่อมเกลาให้ผู้เรียนสามารถประพฤตินั้นเป็นพลเมืองดี มีจิตใจสูง รู้จักเลือกประกอบอาชีพ ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งเห็นได้จากความมุ่งหมายของวิชานี้ที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในหลักการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย สามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ มีความรับผิดชอบต่อสังคม ปราบปรามจะมีส่วนร่วมในสังคม เป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเหตุผล รู้จักตัดสินใจ สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เข้าใจปัญหาความต้องการของมนุษย์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน เพื่อหาทางป้องกันและแก้ปัญหาได้

นอกจากนี้นักการศึกษาของไทยคือ จรุง คุณมี (2520 : 25-26) ได้กล่าวถึงวิชา
สังคมศึกษา ว่า

สังคมศึกษาเป็นวิชาที่เลือกสรรเนื้อหาวิชามาจากหมวดวิชาสังคมศาสตร์ เพื่อใช้ในการ
สอนโดยเฉพาะ โดยเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ
สถาบันทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ดังนั้นจึงอาจกล่าว
ได้ว่า วิชาสังคมศึกษา คือ วิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
สังคมและวัฒนธรรม

นาตยา กัทรแสงไทย (2525 : 16) กล่าวว่าสังคมศึกษาประกอบด้วยการศึกษาแบบแผน
พฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งกระบวนการสืบสวนสอบสวนพฤติกรรมเหล่านั้น ซึ่งได้รับการคัดเลือกและ
คัดแปลงสำหรับนำมาใช้สอนในระดับโรงเรียน หรือในสถานการณ์การเรียนการสอน

สิริวรรณ ศรีพหล (2525 : 140) กล่าวว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีบทบาทอย่างยิ่งใน
การที่จะปลูกฝัง และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม ความคิด ความเข้าใจ ช่วยให้เยาวชนเข้าใจ
ตนเองและสังคม พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็น อันจะเป็นการพัฒนา
ให้เยาวชนเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพ เป็นพลเมืองที่ดีมีบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น

จากการที่นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายและความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาไว้
สรุปได้ว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพ
สังคมและวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งฝึกให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี มีความรู้ ความคิด ความ
เข้าใจเกี่ยวกับสภาพและความเป็นอยู่ของมนุษย์ รู้จักใช้เหตุผลและวิจารณ์งานได้ถูกต้อง สามารถใช้
เหตุผลในการตัดสินใจแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ
ซึ่งเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ และเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมประชาธิปไตย

1.2 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา

นักการศึกษาได้กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาไว้อย่างกว้างขวาง
ซึ่งทำให้วิชาสังคมศึกษามีความสำคัญมากยิ่งขึ้น สรุปได้ดังนี้

เลียวนาร์ด เอส เคนเวิร์ทธี (Leonard S. Kenworthy 1962 : 13) ได้เห็นว่า วิชาสังคมศึกษามีความสำคัญในฐานะเป็นวิชาที่มุ่งฝึกนักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมประชาธิปไตย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้นักเรียนสามารถแก้ไขปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม

เอ็ดวิน เฟนต์ัน (Edwin Fenton 1967 : 1) ได้กล่าวว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่สำคัญมากวิชาหนึ่ง โดยมีจุดประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำเอาความรู้ความเข้าใจไปใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างเหมาะสม วิชาสังคมศึกษาจึงมีบทบาทในการสร้างพลเมืองดีแก่บ้านเมือง เนื่องจากจุดมุ่งหมายของวิชานี้มี 3 ประการ คือ

1. การเตรียมเด็กให้เป็นพลเมืองดี
2. การฝึกเด็กให้คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและมีเหตุผล
3. การรักษามรดกทางวัฒนธรรม

เบนท์ เค รูดยาร์ด และ เฮนรี เอช โครเนนเบิร์ก (Bent K. Rudyard and Henry H. Kronenburg 1969 : 29) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้ คือ

1. เพื่อส่งเสริมให้พลเมืองเป็นคนมีประสิทธิภาพ สามารถปรับตัวให้เข้ากับคนอื่น ๆ ได้ดี
2. เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ที่เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ
3. เพื่อให้เข้าใจโลกมากยิ่งขึ้น
4. เพื่อให้มีความปรารถนาที่จะร่วมกิจกรรมของสังคม
5. เพื่อพัฒนาความรู้และความซาบซึ้งในลัทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบของพลเมือง
6. เพื่อพัฒนาในด้านความสามารถในการประเมินผล ตลอดจนการคิด และการตัดสินใจ

ด้วยตนเอง

7. ให้มีความรู้ และเห็นคุณค่าของความสงบสุข
8. เพื่อส่งเสริมให้มีความสนใจและเข้าใจในเชื้อชาติ ศาสนา ของแต่ละชาติ
9. ให้เพิ่มพูนความรู้ และเห็นคุณค่าของอดีตซึ่งเป็นพื้นฐานในปัจจุบัน
10. ให้มีความรักชาติอย่างฉลาด
11. ช่วยให้มีมีความสามารถในการพิจารณาวิเคราะห์การโฆษณาชวนเชื่ออย่างมีเหตุผล

บ็อบ แอล เทย์เลอร์ (Bob L. Taylor 1974 : 447) กล่าวว่าสังคมศึกษาเป็น
 หมวดวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมพลเมืองเพื่อให้มีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นจึง
 ต้องเน้นให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมสังคมมากขึ้น ดังนั้น วัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา จึงมุ่ง
 ที่จะให้นักเรียน

1. ปฏิบัติตามระเบียบสังคม เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่มสังคม
2. มีความสามารถในการตัดสินใจเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคม
3. ให้นักเรียนรู้จักสร้างค่านิยมของตนเอง
4. ให้นักเรียนอยู่ในระบอบประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ โดยรู้จักกระบวนการ
 ปกครองโดยรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย
5. เพื่อสร้างนิสัยในการแสวงหาความรู้ และมีทักษะในการศึกษาสังคมอย่างเฉลียวฉลาด

จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U. Michaelis 1978 : 12-13) ได้กล่าวถึงเป้าหมาย
 ของวิชาสังคมศึกษา ซึ่งสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี
2. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจในความสัมพันธ์ของมนุษย์
3. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีกระบวนการของความคิดในแง่การตัดสินใจ การสืบสอบ และ
 การพิจารณาว่าสิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดดีงาม
4. เพื่อพัฒนาและฝึกฝนผู้เรียนให้มีทักษะการทำงานด้วยตนเองและการทำงานเป็นกลุ่ม

นอกจากเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษาดังกล่าวข้างต้น จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U.
 Michaelis 1978 : 13-15) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ทั่วไปของวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อให้สามารถปฏิบัติตามฐานะ หน้าที่ของพลเมืองดีที่มีประสิทธิภาพซึ่งพร้อมด้วยค่านิยมของการยกย่อง ความเป็นเอกัตบุคคล ความเสมอภาค ความยุติธรรม และความกินดีอยู่ดี
2. เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการกระทำต่อกันและความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ
 ของกลุ่มคนในสังคม โดยการศึกษาข้อมูล มโนทัศน์และหลักการทางด้านสังคมศาสตร์

3. เพื่อให้รู้จักกระบวนการคิด กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการสืบสอบ และกระบวนการพัฒนาค่านิยม
4. เพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์ทักษะการทำงานเป็นกลุ่มที่เหมาะสมตามความสามารถของตน
5. เพื่อพัฒนาทักษะและเจตคติที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้
6. เพื่อให้มีความเข้าใจและสามารถแสดงออกถึงค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับสังคม และที่เป็นของตนเอง
7. เพื่อให้มีความสามารถในการร่วมทำกิจกรรมเป็นกลุ่มในสังคมได้

นอกจากนี้นักการศึกษาของไทยได้กล่าวถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้

จรรยา คุณมี (2520 : 27-30) กล่าวว่า วิชาสังคมศึกษานับว่ามีความสำคัญมาก เพราะเป็นวิชาที่มีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาประชากรให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นวิชานี้จึงเป็นวิชาบังคับที่นักเรียนทุกคนต้องเรียน เพื่อที่จะได้รับประสบการณ์ขั้นพื้นฐานอันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคมต่อไป โดยเน้นถึง

1. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
2. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม
3. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
4. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับปัจจัยการดำรงชีพ

วิชาสังคมศึกษาในปัจจุบันมุ่งให้ผู้เรียนมีความสามารถในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ให้ผู้เรียนค้นคว้า ทดสอบ แสวงหาข้อเท็จจริงด้วยตนเอง เรียกว่า "เรียนแบบสืบสอบ"
2. ลดการท่องจำ เพราะข้อเท็จจริงต่าง ๆ นั้นเป็นเพียงสิ่งที่ต้องการเพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจและกำหนดกฎเกณฑ์ได้
3. ให้สามารถสร้างความคิดรวบยอด อธิบาย และกำหนดกฎเกณฑ์ได้
4. ให้เข้าใจทราบบ้างในเรื่อง "ค่านิยม" และมีความหมายในการประเมินค่านิยมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ให้เป็นบุคคลกระตือรือร้น สามารถติดตามความเคลื่อนไหวของโลกได้
6. ให้ได้รับประสบการณ์จากกิจกรรมและการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง
7. ให้สามารถแก้ปัญหาขัดแย้งทางสังคม สามารถคิดวิพากษ์วิจารณ์ และตัดสินใจในเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยจิตใจที่เป็นกลางได้
8. ให้รู้จักคิด และคิดเป็น เช่น มีการฝึกฝนในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ อนุมาน อุปมา อนุมาน คิดนำไปใช้ เป็นต้น

สิริวรรณ ศรีพหล (2525 : 5-6) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา จากการพิจารณาความหมายของสังคมศึกษาไว้ 3 ประการ คือ

1. ถ้าสังคมศึกษาคือการถ่ายทอดความเป็นผลเมืองดีแล้ว เป้าหมายของวิชานี้ก็คือการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคม ซึ่งให้เห็นรูปแบบของพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม สอนให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมของสังคม และท้ายที่สุดให้รู้จักความเป็นผลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย

2. ถ้าเชื่อว่าสังคมศึกษาคือสังคมศาสตร์แล้ว เป้าหมายจะผิดแผกกว่าที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กล่าวคือ มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับมโนคติ หลักการ และทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ ซึ่งก็ต้องให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาในหมวดสังคมศาสตร์นั่นเอง และเมื่อผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาแล้ว ผู้เรียนจะเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เข้าใจถึงความสัมพันธ์บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในสังคมได้อย่างดี นอกจากนั้นการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการคิดหรือแสวงหาความรู้แบบนักสังคมศาสตร์ ยังจะทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะแห่งการคิดเช่นเดียวกับนักสังคมศาสตร์อีกด้วย คือการคิดอย่างมีเหตุผล มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง อาจสรุปได้ว่า ความรู้และทักษะตลอดจนค่านิยมที่ได้รับจากการเรียนในหมวดวิชาสังคมศึกษานี้ จะมีผลต่อผู้เรียนในการเข้าใจในหน้าที่และบทบาทของการเป็นผลเมืองดีได้อย่างแท้จริง

3. ถ้าคิดว่าสังคมศึกษามีฐานะเป็นกระบวนการแห่งการคิดเชิงสืบสวนสอบสวนแล้ว เป้าหมายของวิชานี้คือ การที่จะทำให้ผู้เรียนเป็นผลเมืองดีได้นั้น ต้องอาศัยกระบวนการคิดอย่างถูกต้อง การคิดในลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นทางหนึ่งในการได้มาซึ่งความเป็นผลเมืองดีในสังคมเท่านั้น เพราะผลเมืองดีที่มีคุณภาพในสังคมที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยนั้นก็คือ ผลเมืองดีที่มีคุณลักษณะของการคิดเป็น คิดอย่างมีเหตุผล และสามารถปกครองตนเองด้วยเหตุผลนั่นเอง

นัย ตันหยง (2525 : 21-25) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาว่าควรจะเป็นวิชาแกนกลางในหน่วยบูรณาการการเรียนการสอนของทุกลักษณะหลักสูตร มีจุดมุ่งหมายในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุขเป็นสำคัญ ซึ่งอาจลำดับได้ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ชีวิตในทางสร้างสรรค์ ประสบการณ์ย่อมประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และทักษะ ซึ่งผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม ปรับตัวเข้ากับภาวะของสังคมได้เป็นอย่างดี
2. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งต่อสังคมมนุษย์ สังคมมนุษย์ย่อมมีองค์กรและระบบความสัมพันธ์ซับซ้อน ความเข้าใจสังคมย่อมเป็นทางให้เกิดความร่วมมือ ก่อสร้างประโยชน์สุขแก่สังคมส่วนรวมได้เป็นอย่างดี
3. ช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงบทบาทในสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับค่านิยมในสังคม
4. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจทัศนคติทางสังคม (Social Norm) และสามารถปฏิบัติตามทัศนคติเหล่านั้น อันจะก่อให้เกิดความสุขสงบในสังคม ทัศนคติทางสังคมย่อมแสดงออกได้ ในทางระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย แนวปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมนั้น ๆ
5. ช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดแนวคิด ทักษะ และหลักการที่จะแก้ปัญหาสังคมด้วยหลักแห่งปัญญา (Method of Intelligence) และหลักเหตุผลโดยปราศจากซึ่งโลภะ โทสะ โมหะ
6. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติและทักษะนิสัยที่จะดำรงชีวิตอยู่ด้วยวิถีทางแห่งหลักประชาธิปไตย คือ
 - 6.1 เคารพในความเป็นเพื่อนมนุษย์ซึ่งกันและกัน เห็นคุณค่าของชีวิต ไม่เบียดเบียนกัน น้ำใจดังกล่าวเป็นที่ตั้งแห่งอารยะธรรม
 - 6.2 เอื้อเฟื้อเกื้อกูลแบ่งปันมีเมตตาธรรม สามารถร่วมมือร่วมใจในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าประสงค์และก่อประโยชน์สุขในสังคม น้ำใจดังกล่าวเป็นที่ตั้งแห่งสามัคคีธรรม
 - 6.3 ใช้หลักแห่งปัญญาและเหตุผลเป็นเครื่องแก้ปัญหาตัดสินใจ

จากแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่านดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า วิชาสังคมศึกษาได้กำหนดเป้าหมายของวิชาไว้อย่างชัดเจน คือการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

ประชาธิปไตย โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทั้งทางด้านพุทธินิสัย จิตนิสัย และทักษะนิสัย โดยให้ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาจนเกิดมโนทัศน์ หลักการและทฤษฎีอย่างถูกต้อง และเพื่อฝึกฝนให้ผู้เรียนมีกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล มีวิจารณ์งานในการตัดสินใจ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้อย่างเหมาะสม และเป็นพลเมืองดีที่สามารถดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพในสังคมประชาธิปไตย

1.3 ขอบเขตของวิชาสังคมศึกษา

จากเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี วิชาสังคมศึกษา จึงเป็นวิชาที่มีขอบเขตกว้างขวางมากวิชาหนึ่ง นักการศึกษาได้กำหนดขอบเขตของวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้

ราฟ ซี เพรสตัน (Ralph C. Preston 1960 : 1-2) ได้อธิบายขอบเขตของวิชาสังคมศึกษา สังคมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาวิชาสังคมศาสตร์ ที่ถูกนำมาใช้สอนนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาและประถมศึกษา ซึ่งประกอบด้วยแขนงวิชาดังนี้

1. ภูมิศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับแผ่นดินที่อาศัยอยู่
2. ประวัติศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาถึงความเป็นมาของเหตุการณ์ในอดีตที่เกี่ยวกับมนุษย์
3. หน้าที่พลเมือง เป็นการศึกษาเรื่องสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์
4. จริยศาสตร์ เป็นวิชาที่ศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่ของความถูก ผิด ชั่ว ดี
5. สังคมวิทยา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลและสถาบันต่าง ๆ ในสังคม
6. มนุษยวิทยา เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในด้านวัฒนธรรม การปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม
7. เศรษฐศาสตร์ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการผลิตและการแจกจ่าย ตลอดจนปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดจากกิจกรรมดังกล่าว

เอ็ดวิน เฟนต์ัน (Edwin Fenton 1966 : 103) ได้อธิบายถึงขอบเขตของเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาในรายงาน "A Guide to Content in The Social Studies" ของสภาสังคมศึกษาแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (The National Council for the Social Studies) โดยสรุปเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาได้เป็น 12 เรื่อง ดังต่อไปนี้

1. การปรับตัวของมนุษย์และธรรมชาติ
 2. การรู้จักปรับความคิดของบุคคลและกลุ่มให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกซึ่งต้องอาศัยพึ่งพากันตลอดเวลา
 3. การยอมรับศักดิ์ศรีและคุณค่าของเอกลักษณ์บุคคล
 4. การรู้จักใช้สติปัญญาพัฒนาการดำรงชีพของมนุษย์ และการรู้จักรักษาเสรีภาพและคุณค่าของการเกิด
 5. การยอมรับความรับผิดชอบต่อตนเอง และส่วนรวมโดยใช้สติปัญญาและเหตุผล
 6. การเพิ่มพูนประสิทธิภาพของครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันสังคมขั้นพื้นฐาน
 7. การรู้จักใช้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาด
 8. การรู้จักแบ่งปันอำนาจและความรับผิดชอบโดยทั่วถึงกันอย่างยุติธรรม
 9. ความสำเร็จของการดำเนินชีวิตในฐานะที่เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์อย่างถูกต้อง รักษาดีอย่างมีเหตุผลและเข้าใจเพื่อนมนุษย์
 10. ความสนใจในการไฝ่หาสันติภาพ ตลอดจนการร่วมมือในการแก้ปัญหา การตัดสินใจหรือแสวงหาข้อตกลงร่วมกัน
 11. ความสำเร็จของการมีดุลยภาพระหว่างความคงที่และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
 12. ความสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขในทุก ๆ ด้าน
- ต่อมาในปี ค.ศ. 1969 สภาลังคมศึกษาแห่งชาติสหรัฐอเมริกา ได้เพิ่มขอบเขตของเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาอีก 3 ข้อ คือ
13. ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่สำคัญของโลกและวัฒนธรรมประจำชีวิตของบางชาติ
 14. การพัฒนาคุณค่าทางจริยธรรมและมโนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ
 15. การรู้จักใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือพัฒนาสติปัญญา และเสริมสร้างประชาธิปไตย

(Leonard S. Kenworthy 1969 : 7)

สุนทร สุนันท์ชัย (2514 : 6-7) กล่าวถึงขอบเขตของวิชาสังคมศึกษาว่า เป็นวิชาที่มีขอบเขตกว้างขวางมาก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เนื้อหาสังคมศาสตร์ใด ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ก็ย่อนำมาปรับปรุงดัดแปลงเป็นเนื้อหาสังคมศึกษาได้ทั้งสิ้น ฉะนั้นสังคมศึกษา จึงอาจจะมีเนื้อหาวิชา เศรษฐศาสตร์ สังคมศึกษา รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ จิตวิทยา จริยศาสตร์ ปรัชญา รวมอยู่ได้ทั้งสิ้น มิได้หมายถึงแต่เฉพาะ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม ดังที่เข้าใจอยู่ทั่วไปเท่านั้น

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าสังคมศาสตร์จะเป็นรากฐานของสังคมศึกษาได้ 3 ลักษณะ คือ

1. เนื้อหาวิชาสังคมศาสตร์จะได้มาจากแขนงวิชาทางสังคมศาสตร์
2. สังคมศาสตร์เป็นแหล่งของข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าทางสังคม ปัญหาสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งมีประโยชน์ต่อการจัดหลักสูตรสังคมศึกษา
3. สังคมศาสตร์เป็นแหล่งของข้อมูลทางจิตวิทยา ที่จะนำมาประยุกต์ในการสอนสังคมศึกษา เช่น พัฒนาการเด็ก การเรียนรู้ กระบวนการสังคม และวิธีการทางจิตวิทยาต่าง ๆ

นาตยา กัทรแสงไทย (2525 : 67) ได้กล่าวถึงขอบข่ายของวิชาสังคมศึกษาไว้ว่า ควรเน้นพัฒนาการด้านความคิดรวบยอด เพราะเนื้อหาวิชาสังคมศึกษามีอยู่กว้างขวางและมากมาย จนทำให้ผู้สอนหรือผู้พัฒนาหลักสูตรประสบปัญหาในการเลือกเนื้อหาที่จะนำมาบรรจุไว้ในหลักสูตรและนำมาใช้สอน

จากแนวความคิดของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีขอบเขตกว้างขวางมากวิชาหนึ่ง เพราะเป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาวิชาสังคมศาสตร์ที่ถูกนำมาใช้สอนนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา ประกอบด้วยแขนงวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง จริยศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และเศรษฐศาสตร์ โดยนำมโนทัศน์ที่สำคัญที่เลือกสรรจากแขนงวิชาดังกล่าวมาเพื่อประยุกต์ให้เหมาะสมกับรายวิชาที่จะสอนนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา

1.4 หลักสูตรและวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา

จากความหมายและความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาจะเห็นได้ว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่สำคัญที่สุดวิชาหนึ่ง เพราะมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีให้มีความเจริญองงามทั้งทางความรู้ ความคิด เจตคติ ตลอดจนทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตนั้น ขอบเขตของเนื้อหาวิชาจึงขยายกว้างขึ้น โดยการเลือกสรรแนวคิดที่สำคัญจากรายวิชาต่าง ๆ ในหมวดวิชาสังคมศึกษามารูปร่างการเข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นหลักสูตรสังคมศึกษาแนวใหม่จึงควรเป็นหลักสูตรที่เปิดกว้างและจัดโปรแกรมให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงสภาพของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ได้อย่างถูกต้อง

นักการศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดหลักสูตรสังคมศึกษาไว้ดังนี้

จรรยา คุณมี (2520 : 28-29) . ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการจัดหลักสูตร
สังคมศึกษาดังต่อไปนี้

1. ให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม และทางกายภาพของมนุษย์
2. ให้ผู้เรียนมีเจตคติและพฤติกรรมอันพึงประสงค์ของสังคมและของประเทศชาติ
3. ให้ผู้มีทักษะในการแก้ปัญหา เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

นาคยา กัทรแสงไทย (2525 : 42-45) ได้ให้เสนอแนะเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของ
วิชาสังคมศึกษาว่า สามารถจัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ความรู้ (Knowledge) คือ การแสวงหาและทำความเข้าใจในสาระต่าง ๆ ของข้อมูลและแนวคิด ซึ่งรูปแบบที่สำคัญของข้อมูลที่ศึกษาในวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วย ข้อเท็จจริง (Fact) ความคิดรวบยอด (Concept) ข้อสรุป (Generalization) และทฤษฎี (Theory)
2. ทักษะ (Skill) หมายถึง พัฒนาการด้านความสามารถเฉพาะอย่างเพื่อให้สามารถใช้ความรู้ที่แสวงหามาได้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งทักษะที่สำคัญในวิชาสังคมศึกษาประกอบด้วย ทักษะด้านความคิด ทักษะทางวิชาการ และทักษะทางสังคม
3. เจตคติ (Attitude) หมายถึง การแสวงหาพัฒนาการและการยอมรับในความเชื่อ ความสนใจและจุดหมายปลายทางของชีวิตเฉพาะอย่างได้
4. ค่านิยม (Value) หมายถึง การแสวงหาข้อตกลงร่วมกันที่จะใช้ยึดมั่นสำหรับการกระทำที่เหมาะสม ซึ่งค่านิยมที่สำคัญในการเรียนสังคมศึกษา ได้แก่ ค่านิยมในสังคมประชาธิปไตย การมีความรับผิดชอบและเป็นมิตรที่ดีต่อผู้อื่น

ดังนั้นหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในปัจจุบันจะพยายามสร้างนักเรียนให้เป็นผู้ใฝ่รู้ โดยการนำเอาวิธีการของนักสังคมศาสตร์มาใช้ก็คือ มุ่งไปในการศึกษาหาความรู้และวิธีการที่จะหาความรู้ หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในปัจจุบันเป็นหลักสูตรแบบบูรณาการหรือสหวิทยาการ (Interdisciplinary Curriculum) ซึ่งต้องรวบรวมความรู้จากหลายสาขาวิชามาจัดเข้าเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ ด้วยเหตุนี้หลักสูตรสังคมศึกษา จึงควรมาจากความรู้หลายแหล่งด้วยกัน ซึ่ง จรรยา คุณมี (2520 : 38-39) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรสังคมศึกษาว่าควรมาจากพื้นฐานดังต่อไปนี้

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ (Historical Foundation) หมายถึง การพิจารณาหลักสูตรต่าง ๆ ที่เคยมีมาอยู่แล้วในเรื่องโครงสร้าง จุดมุ่งหมาย ข้อดีข้อเสีย ผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรนั้น ๆ ย่อมมีประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรใหม่เป็นอย่างมาก

2. พื้นฐานทางปรัชญา (Philosophical Foundation) การจัดทำหลักสูตรต้องยึดหลักความเชื่ออันเป็นพื้นฐานของสังคม ซึ่งดูจากปรัชญาทั่วไป ค่านิยม อุดมคติ และอุดมการณ์ต่าง ๆ ของสังคม แต่ละยุคแต่ละสมัย เพื่อให้หลักสูตรสนองความต้องการของสังคมได้อย่างถูกต้อง

3. พื้นฐานทางจิตวิทยา (Psychological Foundation) การจัดทำหลักสูตรนอกจากจะต้องสนองความต้องการของสังคมแล้ว ยังต้องสนองความต้องการของผู้เรียนอีกด้วยต้องนำผู้เรียนไปเรียนไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้นพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติการเรียนรู้การพัฒนาของผู้เรียน และอื่น ๆ จึงมีความจำเป็นมากในการพิจารณาความยากง่ายของเนื้อหา อุปกรณ์การเรียน ลักษณะประสบการณ์เพื่อให้เหมาะสมกับวัยและสมรรถวิสัยของผู้เรียน

4. พื้นฐานทางสังคม (Social Foundation) หมายถึง การพิจารณาความคิดรวบยอด และทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับการรวมกลุ่มของมนุษย์เป็นสังคม และการสร้างวัฒนธรรมของมนุษย์ให้แต่ละสังคม โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างสถาบัน และดูจากกิจกรรมที่แสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ

5. พื้นฐานวิชาชีพชั้นสูง (Professional Foundation) หมายถึง การพัฒนาหลักสูตรที่ต้องการอาศัยผลจากการวิจัย ตลอดจนทฤษฎีต่าง ๆ ที่พิสูจน์แล้วมาประกอบการพิจารณา

การกำหนดจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ (Objective) ของวิชาสังคมศึกษามีความสำคัญมาก เพราะวัตถุประสงค์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของหลักสูตรที่จะใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น วัตถุประสงค์ของหลักสูตรสังคมศึกษาที่ดี ต้องครอบคลุมทั้งความรู้ ความคิด เจตคติ ค่านิยม และทักษะหรือความสามารถที่จะใช้ความรู้ที่แสวงหามาให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตย ที่เหมาะสมกับวัยและสภาพแวดล้อมของผู้เรียน

จากแนวความคิดของสังคมศึกษาแนวใหม่ การกำหนดหลักสูตรและวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้มีลักษณะเหมาะสมกับสภาพและความต้องการของสังคมมากยิ่งขึ้น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้พิจารณาปรับปรุงหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านวัตถุประสงค์ โครงสร้าง ตลอดจนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับแนวความคิดของสังคมศึกษาแนวใหม่ จิตวิทยาการศึกษา และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจึงได้กำหนดให้วิชาสังคมเป็นวิชาบังคับทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และเพื่อให้ผู้เรียนมีอิสระในการเลือก

เรียนสิ่งที่ตนสนใจเพิ่มขึ้น เป็นการขยายประสบการณ์ให้กว้างขวาง เพื่อให้เสริมสร้างพื้นฐานของการเป็นพลเมืองดีและสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพได้ต่อไป หลักสูตรสังคมศึกษาลงมัยใหม่ จึงเสนอรายวิชาเลือกไว้อย่างกว้างขวาง โดยในหลักสูตรมัธยมต้น มีรายวิชาเลือก 10 วิชา และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีรายวิชาเลือกถึง 26 รายวิชา ซึ่งทางโรงเรียนสามารถจะเลือกเปิดสอนวิชาเหล่านี้ได้ตามความเหมาะสม

สำหรับหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ได้กำหนด ให้หลักสูตรหมวดวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยวิชาต่อไปนี้ 1. ภูมิศาสตร์ 2. ประวัติศาสตร์ 3. รัฐศาสตร์ 4. จริยธรรม 5. สังคมวิทยา 6. เศรษฐศาสตร์ 7. กฎหมาย 8. ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม เนื้อหาทั้ง 8 รายวิชานี้ จะหลอมรวมกันอยู่ในหลักสูตรวิชาบังคับหมวดวิชาสังคมศึกษา ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งทางด้านสติปัญญา ทักษะ และเจตคติ อันเป็นพื้นฐานของพลเมืองดี กับเน้นความสำคัญของการพัฒนาวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ กับการปลูกฝังจริยธรรมอันปฏิบัติได้จริง โดยกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรหมวดวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ดังนี้

1. เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม มีความกล้าทางจริยธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความอดทน รู้จักประหยัด มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศชาติ
2. เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่หาความรู้และทักษะอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของการทำงานที่สุจริต และสามารถทำงานเป็นหมู่คณะ
3. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ชรามชาติ รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม
4. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในลักษณะภูมิศาสตร์กายภาพของประเทศไทย และความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลของลักษณะทางกายภาพที่มีต่อการดำรงชีพของประชากร
5. เพื่อให้รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักหน้าที่และรู้จักใช้สิทธิเสรีภาพของตน ในทางสร้างสรรค์บนรากฐานแห่งกฎหมาย จริยธรรม และศาสนา
6. เพื่อให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย และรู้จักใช้สติและปัญญาในการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
7. เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ของประเทศ และ

ของโลกปัจจุบัน มีความสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี

(กระทรวงศึกษาธิการ 2523 : 137)

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้นทั้ง 7 ข้อ หลักสูตรหมวดวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 จึงมีโครงสร้างประกอบด้วยวิชาบังคับ 6 รายวิชา ซึ่งกำหนดให้นักเรียนทุกแผนการเรียนต้องเรียน และวิชาเลือก 26 รายวิชา โดยจะแบ่งเป็นวิชาเลือกตามแผนการเรียน และวิชาเลือกเสรีซึ่งให้เลือกเพิ่มเติมเพื่อเสริมวิชาเลือกตามแผนการเรียนหรือเพื่อสนองความสนใจพิเศษของนักเรียน (รายชื่อวิชาบังคับ และวิชาเลือก คุ้ได้จากภาคผนวก ช.)

จะเห็นได้ว่าจากวัตถุประสงค์และโครงสร้างของหลักสูตรหมวดวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ที่กระทรวงศึกษาธิการได้ปรับปรุงขึ้นมาใหม่นั้นสนองตอบต่อแนวความคิดของสังคมศึกษาแนวใหม่ที่มุ่งให้ผู้เรียนนำความรู้และประสบการณ์ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ในฐานะพลเมืองดีของสังคมต่อไปในอนาคต

1.5 ลักษณะเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา

เพื่อให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรหมวดวิชาสังคมศึกษาเนื่องจากเนื้อหาวิชาสังคมศึกษามีอยู่กว้างขวางและมากมาย นาทยา กัทรแสงไทย (2525:68) จึงได้เสนอเกณฑ์ในการเลือกขอบข่ายของเนื้อหาวิชาดังนี้

1. เนื้อหาวิชาควรนำไปสู่การสอนความคิดรวบยอดที่สำคัญ ๆ ในวิชาสังคมศาสตร์
2. เนื้อหาสาระควรมีนัยสำคัญ มีคุณประโยชน์ต่อชีวิต ในโลกปัจจุบันสัมพันธ์กับปัญหาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในค่านิยมในสังคม และความสัมพันธ์กับแนวโน้มความเป็นไปของโลกในอดีต ปัจจุบัน และ อนาคต

3. ควรสอดคล้องกับความสนใจและความต้องการตลอดจนวุฒิภาวะของผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น ตลอดจนมีส่วนที่ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ตรวจสอบค่านิยมของตนเอง หรือเตรียมตัวให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาส่วนตัวของตนได้

4. เนื้อหาควรมีลักษณะที่ช่วยเกิดการพัฒนาทักษะที่จำเป็นเฉพาะอย่างตามที่ระบุไว้ในเป้าหมายของหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะที่สัมพันธ์กับวิธีการสืบสวนสอบสวน

นอกจากนี้ สุนทร สุนันท์ชัย (2514 : 59-67) ได้ให้หลักในการคัดเลือกเนื้อหา สำหรับ

หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1. เนื้อหาที่คัดเลือกมาให้เรียนจะต้องถูกต้องและมีสาระสำคัญเพียงพอ
2. เนื้อหาที่คัดเลือกมาให้เรียนจะต้องสอดคล้องกับภาวะอันแท้จริงของสังคม เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการพิจารณาหาวิธีการที่เหมาะสมมาแก้ปัญหาสังคม
3. เนื้อหาที่คัดเลือกมาให้เรียนจะต้องมีทั้งความกว้างและความลึก คือ เด็กจะได้รู้กว้าง ๆ แต่ขณะเดียวกันก็รู้อย่างชัดเจนในบางสิ่งบางอย่างซึ่งจะนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ๆ
4. เนื้อหาที่คัดเลือกมาให้เรียน รวมทั้งประสบการณ์ที่จัดขึ้นควรตอบสนองความมุ่งหมายของหลักสูตรได้โดยกว้างขวาง
5. เนื้อหาที่คัดเลือกมาให้เรียน ควรจะเหมาะสมแก่ความสามารถของผู้เรียน
6. เนื้อหาที่คัดเลือกมาให้เรียนควรจะเหมาะสมแก่ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน นอกจากนี้ยังต้องช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำเอาประสบการณ์ที่ได้รับในวิชาสังคมศึกษาไปใช้ในวิชาอื่น ๆ เนื้อหาของสังคมศึกษาจึงควรมีคหุยนต์ได้พอสมควร

จะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตร พ.ศ. 2524 ที่มีขอบเขตเนื้อหาวิชากว้างขวางมากขึ้น โดยประกอบด้วยวิชาบังคับ 6 วิชา และวิชาเลือกถึง 26 วิชา วิชาบังคับของหมวดวิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายนี้ ประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ ถึง 8 วิชาคือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม นำมารวมเข้าด้วยกันเป็นรายวิชาใหม่ 6 รายวิชา ได้แก่ ส401 ส402 ส503 ส504 ส605 ส606 ซึ่งกำหนดให้เรียนภายใน 6 ภาคการศึกษา โดยลักษณะเนื้อหาวิชาบังคับที่กำหนดให้นักเรียนทุกแผนการเรียนต้องเรียนนั้น (รายละเอียดของแต่ละรายวิชา ดูจากภาคผนวก ข.) จะมีลักษณะสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรหมวดวิชาสังคมศึกษาทั้ง 7 ข้อ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สำหรับเนื้อหาวิชาเลือกในหมวดวิชาสังคมศึกษา ยังคงมีลักษณะแยกสอนเป็นรายวิชานักเรียนจะเลือกวิชาใดก็ได้ตามความสนใจจากรายวิชาเลือกทั้ง 26 รายวิชาของหลักสูตรหมวดวิชาสังคมศึกษา

จะเห็นว่าหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ทั้งในส่วนที่เป็นวัตถุประสงค์ โครงสร้าง หรือแม้แต่มุมมองเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา จะมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดของวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่ทั้งสิ้น คือมุ่งให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเลือกเรียนในสิ่งที่ตนสนใจ ซึ่งเป็นการขยายประสบการณ์ให้กว้างขวางขึ้น และมุ่งให้ผู้เรียนได้สามารถนำความรู้ไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันในฐานะพลเมืองที่ดีของประเทศต่อไปในอนาคต แต่จุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้จะ

ประสบความสำเร็จไปไม่ได้ ถ้าขาดกระบวนการการเรียนการสอน ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของหลักสูตร ในการนำหลักสูตรไปใช้เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรในการเสริมสร้างผลเมืองดีให้กับสังคม

1.6 กระบวนการการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

เพื่อให้ได้สนองวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและสอดคล้องกับลักษณะ เนื้อหาวิชาที่เปิดกว้างนี้ การเรียนการสอนการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาจึงต้องเน้นถึงความสำคัญที่จะฝึกฝนให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนาความรู้สึกนึกคิด ความเป็นผู้มีเหตุผล สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ รวมทั้งรู้จักหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดีของครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ซึ่งโรเบิร์ต เพียร์สัน (Robert Pearson 1973 : 315) ได้เสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนการสอนสังคมศึกษานิวใหม่ดังนี้

1. เปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชา และข้อเท็จจริงไปสู่แนวคิดแก้ปัญหาและค่านิยม
2. เปลี่ยนแปลงด้านความรู้ไปสู่การสอนที่เน้นทัศนคติ
3. เปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่แน่นอนตายตัวไปสู่แนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์
4. เปลี่ยนแปลงจากการสอนตามลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไปเป็นการเรียนรู้

จากประสบการณ์ตรง

5. เปลี่ยนแปลงการสอนด้านความจำไปสู่การค้นพบด้วยตนเอง

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน ได้แก่

1.6.1 รูปแบบการสอนวิชาสังคมศึกษา

รูปแบบการสอนหรือวิธีการสอนเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำหน้าที่ในการแปลหลักสูตรออกมาในรูปของการกระทำและประสบการณ์ในการเรียนรู้ของนักเรียน เกษม สุธอม และคณะ (2518 : 235) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการสอนโดยทั่วไป และสรุปลักษณะการเรียนการสอนที่สำคัญได้ 3 ลักษณะดังนี้

1. วิธีสอนแบบถือครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Centered Method) ครูเป็นผู้สอน ผู้ถ่ายทอดความรู้ เป็นผู้วางแผนการสอน ควบคุมเนื้อหา วัตถุประสงค์ และดำเนินการทุก ๆ วิธี เพื่อต้องการให้เด็กมีความรู้ ส่วนใหญ่ครูจะใช้วิธีการบรรยายให้เด็กจดเนื้อเรื่องสั้น ๆ ที่สำคัญ

(Note taking) และกำหนดให้อ่านหนังสือประกอบ เป็นวิธีการสอนแบบบรรยาย

2. วิธีการสอนแบบถือนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Pupil Centered Method) ได้แก่ ให้นักเรียนค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นผู้วางแผนบทเรียน ดำเนินการค้นคว้าหาความรู้ สรุปผลออกมาเป็นกฎเกณฑ์ ครูเป็นเพียงผู้แนะแนวไปสู่การค้นคว้า และนำอุปกรณ์ (Teaching is guiding to discovery) จนนักเรียนได้ทราบ ได้พบความรู้ได้ด้วยตัวของเขาเองเท่านั้น ได้แก่ วิธีสอนแบบโครงการ แบบทดลอง แบบหน่วย และแบบสอนเฉพาะตัว

3. วิธีการสอนแบบครูและนักเรียนร่วมกัน (Co-operative Group Method) ครูและนักเรียนจะร่วมกันในการจัดบทเรียน วางแผน ค้นคว้าหาความรู้ สรุปผลออกมาเป็นความรู้ การสอนแบบนี้จะถือเอากลุ่มเป็นหลัก ความเห็นของกลุ่มเป็นสิ่งถูกต้อง เน้นการทำงาน พวกเป็นหมู่ เช่น การอภิปรายเป็นหมู่ การแสดงบทบาท (Role Playing) เป็นต้น

จะเห็นว่าวิธีการสอนดังกล่าวก็เป็นวิธีที่ใช้กันอยู่ในการสอนวิชาสังคมศึกษา ซึ่งมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน นอกจากนี้ เอแมน เมลิ่งเจอร์ และแพททริก (Lee Ehman, Howard Mehlinger and John Patrick 1974 : 55-56) ได้แบ่งการสอนสังคมศึกษาออกเป็น 2 รูปแบบกว้าง ๆ คือ เริ่มจากรูปแบบการสอนที่เน้นข้อมูลและเนื้อหาสาระ (Exposition Mode) ซึ่งเป็นรูปแบบการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระเพื่อให้ได้ความรู้มากที่สุด ถือว่าเป็นเป้าหมายของการเรียนการสอนอยู่ที่ความรู้ ดังนั้นพฤติกรรมการสอนของครูจึงได้รับการเน้นถึงความสำคัญอย่างมาก เพราะครูจะเป็นผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระไปสู่ผู้เรียน รวมทั้งการเป็นแหล่งข้อมูลอีกด้วย และรูปแบบการสอนที่เน้นการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (Discovery Mode) ถือว่าเนื้อหาสาระหรือความรู้เป็นเพียงเครื่องมือที่จะพัฒนาผู้เรียนไปสู่ความเป็นผู้มีการศึกษา (Educated Man) ซึ่งจะเป็นบุคคลที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง ดังนั้น รูปแบบการสอนนี้จึงให้ความสำคัญต่อผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และผู้สอนจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ แก้ปัญหา และให้คำปรึกษาในการเรียนของผู้เรียน

ซึ่งรูปแบบการสอนทั้งสองรูปแบบนั้นต่างก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย คือ รูปแบบการสอนที่เน้นข้อมูลและเนื้อหาสาระ ผู้เรียนจะได้รับความรู้และเนื้อหาวิชาอย่างเต็มที่ โดยที่ผู้เรียนจะไม่มีส่วนร่วมกับกิจกรรมการเรียนการสอนมากเท่าใดนัก สำหรับรูปแบบการสอนที่เน้นการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จะเป็นวิธีการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีพัฒนาการทางความคิดอย่างมีระบบระเบียบ รวมทั้งการส่งเสริมความคิดเชิงสร้างสรรค์ให้แก่ผู้เรียน ฉะนั้นผู้เรียนจะเป็นผู้ดำเนินการเรียนด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้ให้คำแนะนำและให้ข้อคิด แต่จะเป็นการเสียเวลาที่ผู้เรียนจะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ทั้ง ๆ ที่ความรู้เหล่านั้นได้มีการสรุปเป็นหลักการและเป็นที่ยอมรับอยู่แล้ว ดังนั้นเพื่อให้การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษามีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ครูจึงควรที่จะมีการผสมผสานรูปแบบทั้งสองเข้า

ด้วยกัน โดยการวางแผนการสอนอย่างรัดกุม

นอกจากนี้ จอห์น จาโรลิเมค (John Jarolimek 1977 : 79-80) ได้เสนอรูปแบบของวิธีการสอนในวิชาสังคมศึกษาไว้ 4 รูปแบบด้วยกันคือ

1. รูปแบบการสอนที่เน้นข้อมูลและเนื้อหาสาระ (Exposition Mode) ได้แก่ การสอนแบบบรรยาย การบอกหรือการอธิบาย การอภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระหรือข้อมูลที่สำคัญ ๆ
2. รูปแบบสืบสวนสอบสวน (Inquiry Mode) ซึ่งเป็นวิธีการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาความคิดในลักษณะเชิงวิธีการทางวิทยาศาสตร์ โดยการแสวงหาข้อมูลได้ด้วยตนเอง การตรวจสอบ การตีความหมายข้อมูลที่ค้นพบ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งได้แก่ วิธีการสอนแบบสืบสวนสอบสวน การสอนแบบแก้ปัญหา การสอนโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์
3. รูปแบบการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Activity Mode) เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักการทำงานร่วมกัน การวางแผนร่วมกัน และการนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
4. รูปแบบการสอนโดยการสาธิต (Demonstration Mode) เป็นวิธีการที่จะให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง ได้เห็นจริงเห็นจังในเรื่องนั้น ๆ ด้วยตนเอง

ซึ่งวิธีการสอนทั้ง 4 รูปแบบดังกล่าว ต่างก็มีวัตถุประสงค์และวิธีการแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวินิจฉัยของครูว่าจะนำรูปแบบการสอนใดมาใช้กับบทเรียนที่จะสอน โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของบทเรียน เนื้อหาสาระของบทเรียน พื้นฐานของผู้เรียน ความสนใจของผู้เรียน ระยะเวลา รวมทั้งความพร้อมของสื่อการสอน และในบางครั้งการนำเอาวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ที่อยู่แต่ละรูปแบบการสอนมาผสมผสานกัน เพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.6.2 สื่อการสอนวิชาสังคมศึกษา

ความหมายของสื่อการสอน

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521 : 90) ได้ให้ความหมายของการสื่อสอนไว้ดังนี้

1. สิ่งสิ้นเปลืองต่าง ๆ ที่เรียกว่า "วัสดุ" ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ แผนที่ ซอส์ค แบบเรียน ฟิล์มภาพยนตร์ เป็นต้น
2. เครื่องมือที่มีความคงทนถาวร ซึ่งเรียกว่า "อุปกรณ์" ได้แก่ กระดานดำ โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องฉาย เครื่องเสียงต่าง ๆ และ

3. กระบวนการและวิธีการ ซึ่งรวมทั้งวิธีการใช้วัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการที่เป็นอิสระ คือ ไม่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างใดเลย อาทิ การสาธิต การทดลอง การฟังวิทยากร ที่คนศึกษาออกสถานที่

หลุยส์ ชอร์ส (Louis Shores 1960 : 1) นิยามความหมายว่า สื่อการสอนเป็นเครื่องมือช่วยสื่อความหมาย จัดโดยครูและนักเรียน เพื่อเสริมการเรียนรู้ เครื่องมือการสอนทุกชนิดเป็นสื่อการสอน เช่น หนังสือในห้องสมุด โสตทัศนวัสดุต่าง ๆ เช่น ฟิล์มสตริป สไลด์ แผนที่ ของจริง ทรัพยากรจากชุมชน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป สื่อการสอนหมายถึง วัสดุสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ สถาบัน สถานที่ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูใช้ประกอบการสอน เพื่อช่วยให้ครูถ่ายทอดความรู้ ข้อเท็จจริง ทักษะ เจตคติ ให้แก่นักเรียน

เกษม สุดหอม (2518 : 293-294) ได้กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องใช้สื่อการเรียนการสอนในปัจจุบัน ดังนี้

1. ในสมัยปัจจุบันแต่ละโรงเรียนมีจำนวนนักเรียนมาก ตามหลักการศึกษานั้นมุ่งให้เหมาะแก่พัฒนาการและวุฒิภาวะของนักเรียนแต่ละคนโดยทั่วถึงกัน ดังนั้นการสอนโดยใช้วาจา ตำรา เหมือนกับสมัยก่อนจึงไม่เป็นการพอเพียง
2. ในสมัยปัจจุบันวิทยาการต่าง ๆ ทวีจำนวนมากขึ้นและขยายขอบข่ายกว้างขวาง นักเรียนสมัยนี้จึงต้องเรียนมากขึ้น ดังนั้นการที่จะให้นักเรียนเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายจากการอ่านหนังสือเพียงวิธีเดียวย่อมไม่เป็นการเพียงพอ จะต้องใช้อุปกรณ์อื่น ๆ ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้มากที่สุด

ประเภทของสื่อการสอนวิชาสังคมศึกษา

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2526 : 6-7) ได้แบ่งประเภทสื่อการสอนวิชาสังคมศึกษา ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. สื่อการสอนสังคมศึกษาประเภทวัสดุ หมายถึง สื่อการสอนประเภทที่ใช้วัสดุ สีนเป็ลสิ่งต่าง ๆ เช่น ภาพชุด ภาพยนตร์ สไลด์ แผนที่ เป็นต้น และยังรวมถึง วัสดุสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งรวมเรียกว่า วัสดุสารค้ำย

2. สื่อการสอนสิ่งควมศึกษาประเภทอุปกรณ์ หมายถึง สื่อการสอนประเภทเครื่องมือทั้งที่เป็นเครื่องมือที่ต้องใช้กับวัสดุ เช่น เครื่องฉาย เครื่องเสียงต่าง ๆ และเครื่องมือที่ใช้ได้ในตัวของมันเอง เช่น หุ่นจำลอง ลูกโลก เป็นต้น

3. สื่อการสอนสิ่งควมศึกษาประเภทวิธีการ หมายถึง เรื่องการสอนที่เป็นเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ หรือกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องมีสื่อประเภทวัสดุและอุปกรณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง และวิธีที่อาจไม่จำเป็นต้องมีวัสดุและอุปกรณ์ด้วย

จะเห็นได้ว่า สื่อการสอนที่นำมาใช้ในวิชาสิ่งควมศึกษานั้นมีอยู่หลายชนิดหลายประเภท แต่การจะใช้สื่อการสอนแบบใด กับบทเรียนใดนั้น ครูต้องเป็นผู้พิจารณาเลือกให้เหมาะกับวัย ระดับสติปัญญา ความสามารถ ระดับชั้น จำนวนนักเรียน และเวลา เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดกับผู้เรียน และเพื่อให้สื่อการสอนมีประสิทธิภาพมากที่สุด คาลตัน ดับเบิลยู เอช อีริคสัน (Calton W.H. Erickson 1971 : 97-99) ได้แนะนำว่า ครูควรเลือกสื่อการสอนโดยให้พิจารณาจากคำถามต่อไปนี้

1. สื่อการสอนมีประโยชน์ต่อหน่วยการสอน และมีกิจกรรมในการแก้ปัญหา หรือให้ประสบการณ์เฉพาะหรือไม่
2. เนื้อหาจะต้องใช้สื่อความหมายด้วยสื่อการสอนนี้ เป็นประโยชน์ และสำคัญแก่นักเรียนในชุมชนและในสังคมหรือไม่
3. สื่อการสอนเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การสอนหรือเป้าหมายของนักเรียนหรือไม่
4. มีการตรวจสอบระดับความยากของวัตถุประสงค์การสอนพุทธิศึกษา เจตคติศึกษา และทักษะศึกษาหรือไม่
5. สื่อการสอนเป็นการให้นักเรียนได้คิด ตอบสนอง อภิปราย และศึกษาค้นคว้าหรือไม่
6. เนื้อหาในสื่อการสอนช่วยแก้ปัญหาและเสริมกิจกรรมของนักเรียนหรือไม่
7. เสนอแนวคิดที่มีความสัมพันธ์กันหรือไม่
8. ในเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับขนาด อุณหภูมิ น้ำหนัก ความลึก ระยะทาง การกระทำ กลิ่น เสียง สี ความมีชีวิตและอารมณ์หรือไม่
9. มีความแน่นอนและทันสมัยหรือไม่
10. สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การสอนที่พึงปรารถนาได้หรือไม่
11. แสดงถึงรสนิยมนั้นหรือไม่
12. ใช้ในห้องเรียนธรรมดาได้หรือไม่

13. ความรู้ เนื้อหา ในสื่อการสอนมีตัวอย่างให้มากพอหรือไม่

นอกจากจะพิจารณาจากแนวคำถามดังกล่าวข้างต้นแล้ว การใช้สื่อการสอนในวิชาสังคมศึกษา ควรยึดหลักการสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ผู้เรียนจะได้รับ ความสอดคล้องกับหลักสูตร เนื้อหาวิชา วัตถุประสงค์ของแต่ละบทเรียน ความพร้อมของครูและนักเรียน เวลา สถานที่ รวมทั้งการตรวจสอบประสิทธิภาพของสื่อการสอนก่อนการใช้ทุกครั้ง

1.6.3 การวัดและการประเมินผลวิชาสังคมศึกษา

การประเมินผลการเรียนวิชาสังคมศึกษา

เนื่องจากการประเมินผลการเรียนเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอน ครูจึงมีหน้าที่ที่จะต้องทำการประเมินผลการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียน เพื่อจุดประสงค์ใหญ่ 4 ประการ คือ

- 1) เพื่อปรับปรุงการเรียนของนักเรียน ควรทำการประเมินเป็น 2 ระยะ คือ การประเมินผลก่อนเรียน เพื่อเป็นการตรวจสอบความรู้พื้นฐานและทักษะเบื้องต้นของนักเรียน และการประเมินผลระหว่างเรียน ซึ่งเป็นการประเมินผลย่อยเพื่อตรวจสอบว่านักเรียนมีความรู้ถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแต่ละจุดประสงค์หรือไม่ รวมทั้งเป็นการพัฒนาสมรรถภาพของผู้เรียน
- 2) เพื่อปรับปรุงการสอนของครู โดยนำผลที่ได้จากการสอบมาเป็นเครื่องชี้แนะว่าครูควรปรับปรุงการสอนของตนอย่างไร เพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 3) เพื่อตัดสินผลการเรียน เป็นการประเมินเพื่อนำผลไปใช้ตัดสินความสามารถของนักเรียนว่ามีความรู้ความสามารถอยู่ในระดับใด มีความรู้ผ่านเกณฑ์หรือไม่
- 4) เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน ผลที่ได้จากการวัดพฤติกรรมด้านเจตคติจะบ่งบอกให้ครูทราบว่าผู้เรียนมีพฤติกรรมทางสังคมอย่างไร ถ้ามีพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา ครูจะได้หาทางช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้พัฒนาพฤติกรรมของเขาให้ดีขึ้น

การวัดผลการเรียนวิชาสังคมศึกษา

พฤติกรรมที่จะต้องวัดตามวัตถุประสงค์ของการสอนวิชาสังคมศึกษา แยกเป็น

3 ด้านใหญ่ ๆ คือ

- 1) ด้านความรู้ความเข้าใจ เป็นการวัดสมรรถภาพสมองของผู้เรียน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถ โดยอาจถามหรือวัดเกี่ยวกับข้อเท็จจริง การสรุปหลักวิชาและการขยายหลักวิชา การค้นทฤษฎีและโครงสร้าง และการขยายความ

- 2) ด้านทักษะ การวัดด้านทักษะในวิชาสังคมศึกษาคควรวัดให้ครบทุกด้านดังนี้
- ทักษะในการใช้แหล่งความรู้และทักษะในการรวบรวมความรู้
 - ทักษะในการเรียบเรียงและการประเมินความรู้
 - ทักษะในการแสวงหาความรู้โดยการอ่าน
 - ทักษะในการสื่อความหมายด้วยการพูดและการเขียน
 - ทักษะในการอ่านและตีความวัสดุกราฟิก
 - ทักษะในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเวลาและการลำดับเหตุการณ์
 - ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น
 - ทักษะในการแก้ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
- 3) ด้านเจตคติ เป็นการวัดสมรรถภาพสมองของนักเรียนในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้สึก สำหรับวิชาสังคมศึกษา เน้นวัดด้านต่าง ๆ ที่สำคัญคือ
- พฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น การวัดดูว่านักเรียนเป็นคนใจกว้างหรือไม่ เป็นคนมีเหตุผลหรือไม่ เป็นต้น
 - พฤติกรรมทางสังคม เช่น ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมในสังคม การปรับตัวให้เข้ากับสังคม เป็นต้น
 - ค่านิยม เป็นการวัดพฤติกรรมในการสอนวิชาสังคมศึกษาที่ต้องการให้นักเรียนมีค่านิยมพื้นฐานแบบประชาธิปไตย เพื่อให้สอดคล้องกับจุดหมายของการปกครองของประเทศไทย

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลวิชาสังคมศึกษา

ในการวัดผลวิชาสังคมศึกษาคควรวัดให้ครบทุกด้านโดยใช้เครื่องมือหลายอย่างประกอบกัน แยกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

- 1) แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ แบบทดสอบแบบปรนัยและแบบทดสอบแบบอัตนัย
 - 2) แบบวัดพฤติกรรมทางสังคมของผู้เรียน ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสังเกต แบบสำรวจรายการ มาตราจัดอันดับคุณภาพ(มาตราส่วนประมาณค่า) ระเบียบสะสม สังคมมิติ ประโยชน์ของการวัดผลและประเมินผล
1. ช่วยให้ผู้สอนทราบพฤติกรรมของผู้เรียนก่อนเข้าเรียนหรือก่อนรับการสอน เพื่อประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน อีกทั้งใช้พฤติกรรมก่อนเข้าเรียนเป็นพื้นฐานในการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนอันเนื่องมาจากการสอนอีกด้วย

2. ช่วยให้ผู้สอนแนะและปรับปรุงเป้าหมายตามความเป็นจริงสำหรับผู้เรียนแต่ละคน

3. ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงประสิทธิภาพของการสอน กล่าวคือ ทราบว่าผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการสอนเพียงใด

4. ช่วยให้ผู้สอนระบุ ประเมิน และปรับปรุงวิธีการสอนแบบต่าง ๆ

5. ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงระดับสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียนในระยะต่าง ๆ ของการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง

6. ช่วยให้ผู้สอนเป็นแนวทางเพื่อเปรียบเทียบระดับสัมฤทธิ์ผลระหว่างผู้เรียน และเป็นแนวทางในการให้อันดับคะแนนแทนระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของผู้เรียนด้วย

7. ใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจว่าผู้เรียนมีความรู้ความสามารถพอเพียงที่จะเลื่อนชั้นสูงขึ้นหรือไม่

8. ช่วยให้ผู้เรียนทราบและมีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมายการสอน ซึ่งจะกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เพื่อบรรลุเป้าหมายของการสอนยิ่งขึ้น

9. ช่วยเพิ่มแรงกระตุ้น และเกื้อกูลให้ผู้เรียนเรียนรู้เพิ่มขึ้น

10. ช่วยส่งเสริมและปลูกฝังให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีนิสัยในการศึกษาอย่างมีระบบ

11. ให้ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) แก่ผู้เรียน ผู้เรียนจะทราบว่าตนเองอ่อน ในวิชาใดหรือในเนื้อหาส่วนใด

12. ใช้เป็นประโยชน์ในการแนะแนวอาชีพ แนะนำการศึกษาต่อ ตลอดจนแนะวิธีการแก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

13. ใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหาร เช่น การคัดเลือกการจัดประเภท เป็นต้น

14. ใช้เป็นข้อมูลประกอบการประเมินผลหลักสูตร หรือโปรแกรมการศึกษา เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงหลักสูตร หรือโปรแกรมการศึกษาให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

จะเห็นว่าในการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาคำนี้ถึงองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน เนื่องจากวิชาสังคมศึกษามีขอบข่ายเนื้อหากว้างขวาง ครูผู้สอนจึงควรวัดผลการศึกษาตามจุดประสงค์ของการเรียนการสอนวิชาที่กำหนดไว้ ทั้งด้านพุทธิพิสัย เจตนิสัย และทักษะพิสัย และควรใช้เครื่องมือวัดหลาย ๆ แบบ กับต้องทำการวัดผลโดยสม่ำเสมอด้วย เพื่อเป็นการพัฒนานักเรียนไปสู่ความเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น และเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหมวกวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยภายในประเทศ

เพ็ญจันทร์ กุประเสริฐ (2513 : 93-95) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนวิชาศีลธรรม ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดพระนครและธนบุรี" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาศีลธรรม ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ครูและนักเรียนประสบอยู่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูและนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลทั้งโรงเรียนชาย โรงเรียนหญิง และโรงเรียนสหศึกษา รวม 30 แห่ง เป็นครูจำนวน 75 คน และนักเรียน 325 คน รวมประชากรทั้งสิ้น 400 คน และวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการทางสถิติหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชอบเรียนวิชาศีลธรรมเพราะเห็นว่า เป็นวิชาที่เกี่ยวกับ ศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียน สำหรับด้านวิธีการสอนนักเรียนต้องการให้ครูใช้วิธีการสอนแบบยกอุทาหรณ์เปรียบเทียบ ใช้วิธีการสอนแบบอภิปราย โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในด้านปัญหาเกี่ยวกับการสอน นักเรียนส่วนมากประสบปัญหาเรื่องเวลาเรียนมีน้อยเกินไป และวิธีการสอนของครูไม่ดึงดูดใจนักเรียน

รัตนา กมร (2513 : 18-30) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนศีลธรรมในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สายสามัญของโรงเรียนในจังหวัดพระนคร ปีการศึกษา 2513" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสายสามัญศึกษาในที่มีต่อการสอนศีลธรรมในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับครูผู้สอนวิชาศีลธรรม ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ในจังหวัดพระนครรวม 6 โรงเรียน จำนวนทั้งสิ้น 240 คน แล้ววิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่สนใจวิชาศีลธรรมน้อยเมื่อเทียบกับวิชาอื่น ๆ ในหมวดเดียวกัน ส่วนความคิดของนักเรียนต่อการเรียนการสอนศีลธรรมเห็นว่า ครูควรมีความรู้กว้างขวาง และเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ครูควรมีบุคลิกภาพที่ดีและเหมาะสม วิธีการสอนของครูไม่ได้ใช้อุปกรณ์การสอน ขาดเทคนิคในการทำกิจกรรมให้นำสนใจ ตลอดจนหนังสือแบบเรียนไม่มีภาพประกอบให้นักเรียนเกิดภาพพจน์ และเนื้อหาแบบเรียนล้าหลังไม่มีการปรับปรุงให้ทันสมัย

วิรากร ผดุงชีวิต (2518 : 100-105) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการเรียนและการสอน
 สังกศศึกษาในโรงเรียนผู้ใหญ่อ" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาปัญหาการเรียนการสอนสังศศึกษา
 ในโรงเรียนผู้ใหญ่ระดับ 5 ในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูสอนสังศศึกษา
 30 คนและนักศึกษาผู้ใหญ่ 280 คน ของโรงเรียนผู้ใหญ่ระดับ 5 จำนวน 10 โรงเรียนในกรุงเทพมหานคร
 วิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า
 ครูส่วนใหญ่ยังมีความข้องใจในวิธีการจัดการศึกษา หลักสูตร และการวัดผลของโรงเรียนผู้ใหญ่ระดับ 5
 ครูส่วนใหญ่เห็นว่าหลักสูตรสังศศึกษานั้นมีเนื้อหาวิชามากเกินไป หลักสูตรแต่ละระดับขึ้นซ้ำซ้อนกัน
 ส่วนประมวลการสอนและเนื้อหาล้าสมัย เขียนคลุมเครือและย่อมากเกินไป ครูและนักเรียนส่วนใหญ่
 เห็นว่าหนังสือแบบเรียนล้าสมัย ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ครูส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้เทคนิคการสอนสังศศึกษา
 แผนใหม่ เนื่องจากเนื้อหาสังศศึกษามากเกินไป จึงไม่มีเวลาจัดกิจกรรมประกอบการเรียนการสอน
 ครูและนักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าอุปกรณ์การสอนที่มีอยู่ล้าสมัยและไม่เพียงพอกับความต้องการ ครูและ
 นักศึกษาผู้ใหญ่ชอบวิธีการวัดผลโดยใช้ทั้งข้อสอบอัตนัยและปรนัยปนกัน

จำรัส น้อยแสงศรี (2519 : 145-169) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชา
 สังศศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคการศึกษา ๑" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา
 ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อวิชาสังศศึกษาในด้านหลักสูตร วิธีการสอนของครู
 ประโยชน์และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการเรียนการสอน โดยส่งแบบสอบถามนักเรียนชาย 200 คน
 นักเรียนหญิง 200 คน ทั้งโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่ามัชฌิมเลขคณิต
 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ เนื้อหาของหลักสูตร
 สังศศึกษาส่วนมากน่าสนใจมาก และควรเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการเมือง การปกครองบ้านเมือง
 และบทบาทของนักเรียนเกี่ยวกับการเมืองเป็นต้น สำหรับวิธีการสอน นักเรียนชอบวิธีที่ครูขยายความ
 รู้เพิ่มเติมเนื้อหาในบทเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อ
 กันในบทเรียน วัสดุประกอบการสอน จัดทัศนศึกษา และเชิญวิทยากรมาบรรยาย นักเรียนไม่ชอบวิธี
 การที่ครูสอนแบบบรรยายและแสดงความคิดแต่ผู้เดียว ครูบรรยายตามแบบเรียนและอ่านบทเรียนแล้ว
 ให้นักเรียนดูตาม นักเรียนส่วนใหญ่เสนอแนะว่าการสอนของครูควรให้มีอุปกรณ์การสอนทุกครั้ง ควร
 ปรับปรุงวิธีการสอนให้ใหม่อยู่เสมอ และควรมีวุฒิและประสบการณ์ทางการสอนเพื่อสามารถฝึกฝน
 นักเรียนให้ฝึกทักษะอย่างมีประสิทธิภาพ เกี่ยวกับประโยชน์ของวิชาในหมวดสังศศึกษาในชีวิตประจำวัน
 นักเรียนมีความคิดเห็นว่ วิชาหน้าที่พลเมืองมีประโยชน์มากที่สุดเพราะสามารถนำไปใช้ในชีวิต
 ประจำวันได้ รองลงมาคือวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ส่วนวิชาศีลธรรมมีประโยชน์น้อยที่สุด

พูนสิน จันทร์วงศ์ (2523 : 87-92) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูผู้สอนและนักเรียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายระหว่างครูผู้สอนและนักเรียน ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูผู้สอนวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม 36 คน นักเรียน 360 คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 36 แห่ง วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ มีชนิดมีเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าซี ผลการวิจัยพบว่า

1. การใช้ความรู้จากวิชาภูมิศาสตร์กายภาพเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมตามที่หลักสูตรกำหนด
2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประเภทที่ฝึกให้นักเรียนแก้ปัญหาอย่างมีหลักการที่ให้นักเรียนเห็นสภาพปัญหาและลงมือปฏิบัติจริง และพานักเรียนออกไปศึกษาออกสถานที่
3. การใช้สื่อการสอนประเภทต่าง ๆ ได้แก่ แผนภูมิ แผนที่ ของจริง หุ่นจำลอง สไลด์ ฟิล์มสตริป ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์และเอกสารต่าง ๆ
4. การวัดและประเมินผล ด้วยวิธีสอบย่อยเป็นระยะ ๆ การใช้ข้อสอบแบบปรนัยและอัตนัยรวมกัน การวัดความสามารถของนักเรียนในด้านความเข้าใจ การวิจารณ์ และใช้เหตุผล
5. เนื้อหาวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมตามที่หลักสูตรกำหนด

เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม พบว่าปัญหาสำคัญคือ

- 1) ขาดตำราเรียนและหนังสืออ่านประกอบที่มีคุณภาพ
- 2) นักเรียนขาดความสามารถในการค้นหาคำตอบและสรุปแนวคิดด้วยตนเอง
- 3) ครูและนักเรียนเคยชินกับการสอนแบบบรรยายมากกว่าการสอนแบบอื่น ๆ
- 4) สถานที่สำหรับจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนปฏิบัติจริงมีไม่เพียงพอ
- 5) โรงเรียนขาดแคลนอุปกรณ์ที่จะนำไปใช้ในการเรียนการสอนวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
- 6) ห้องสมุดของโรงเรียนไม่เป็นแหล่งวิชาการที่ดีพอ และ
- 7) โอกาสที่จะสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนที่มีต่อสิ่งแวดล้อมมีไม่เพียงพอ

เกี่ยวกับความต้องการ ครูผู้สอนต้องการแบบเรียนที่มีเนื้อหาที่ถูกต้องสมบูรณ์มากที่สุด สำหรับนักเรียนต้องการให้โรงเรียนส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับทัศนศึกษามากที่สุด

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน

สุนทรียา เปรมวารี (2522 : 46-48) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา เรื่อง "ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทย" โดยการเรียนรู้แบบ

สืบสอบกับการเรียนแบบบรรยาย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชา
 สังคมศึกษาของนักเรียนที่เรียนแบบสืบสอบกับนักเรียนที่เรียนแบบบรรยาย โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง
 ประชากรเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) ของโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 ปีการศึกษา 2522 ทั้งสองกลุ่ม มีผลการเรียนซึ่งพิจารณาจากคะแนนการสอบวิชาสังคมศึกษา
 ภาคปลายปีการศึกษา 2521 ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ผู้วิจัยสร้างแบบเรียนเพื่อ
 ทดลองสอน โดยให้กลุ่มทดลองเรียนด้วยวิธีการเรียนแบบสืบสอบ และกลุ่มควบคุมเรียนด้วยวิธีการ
 แบบบรรยาย แล้วให้นักเรียนทั้งสองกลุ่ม ทำแบบสอบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสังคมศึกษา ผลการวิจัย
 พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองชอบเรียนด้วยวิธีสืบสอบ เพราะช่วยส่งเสริมให้ฝึกทักษะในการคิด และ
 การศึกษาค้นคว้า แต่นักเรียนกลุ่มควบคุมเห็นว่า การเรียนแบบบรรยายช่วยให้เข้าใจ และจดจำ
 เนื้อหาวิชาได้ดี ส่วนสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของกลุ่มทดลองไม่สูงกว่ากลุ่มควบคุม
 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

สุนัตรา ทองประเสริฐ (2524 : 80-87) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของ
 อาจารย์และนักศึกษาเกี่ยวกับโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพของวิทยาลัย
 เทคโนโลยีและอาชีวศึกษา" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์และนักศึกษา
 เกี่ยวกับโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา และแนวทางในการ
 ปรับปรุงโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาให้มี
 ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาจำนวน 18 คน และ
 นักศึกษาวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา จำนวน 360 คน ในส่วนกลาง วิเคราะห์ข้อมูลโดยหา
 ค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการสอนสังคมศึกษา อาจารย์มีความคิดเห็นว่า วัตถุประสงค์
 ในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของ
 กระทรวงศึกษาธิการในระดับมาก แต่นักศึกษามีความคิดเห็นว่าอาจารย์ได้วางวัตถุประสงค์ในการ
 เรียนการสอนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับ
 ปานกลาง
2. เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา อาจารย์และนักศึกษามีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า
 เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ในระดับปานกลาง
 นอกจากวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมที่อาจารย์เห็นว่ามิมีประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ในชีวิต
 ประจำวันได้มากกว่าวิชาอื่น

3. เกี่ยวกับกระบวนการการเรียนการสอน อาจารย์และนักศึกษามีความคิดเห็นสอดคล้องกันในระดับปานกลางว่า วิธีสอนที่อาจารย์ใช้เป็นแบบบรรยาย วิธีสอนที่อาจารย์ใช้น้อยที่สุดคือ เชิญวิทยากรมาบรรยาย และครูพานักเรียนไปฟังอภิปราย โต้วาทิ ปาฐกถานอกสถานที่ อุปกรณ์การสอนส่วนใหญ่ที่ใช้เป็นแผนที่ กิจกรรมการเรียนคือ ให้นักเรียนทำรายงาน

4. เกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร อาจารย์มีความคิดเห็นว่าคณะกรรมการวิชาเขต และผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหาแต่ละวิชามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรน้อย แต่ครูสังคมนา หัวหน้าแผนกวิชา ผู้อำนวยการ หัวหน้าฝ่ายวิชาการมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรระดับปานกลาง ระหว่างวิชาเขตมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรน้อย และวิชาเขตเปิดโอกาสให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรน้อยเช่นกัน

5. เกี่ยวกับการวัดและการประเมินผล อาจารย์และนักศึกษามีความคิดเห็นตรงกันว่า วิธีวัดผลที่อาจารย์นำไปใช้คือ การสอบข้อเขียน ชนิดของข้อสอบเป็นแบบปรนัยอยู่ในระดับมาก

สุภา ชินะวานิช (2529 : 109-111) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนและนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนและนักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร โดยส่งแบบสอบถามไปยังครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 54 คน และนักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 846 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่ชอบสอนวิชาพระพุทธศาสนา การศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้วยตนเอง และไปร่วมกิจกรรมที่วัด ครูปฏิบัติในระดับน้อย ครูและนักเรียนมีความเห็นสอดคล้องกันว่า บุคคลที่สมควรสอนวิชาพระพุทธศาสนาควรเป็นผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี นักเรียนมีความเห็นว่าวิชาพระพุทธศาสนามีคุณค่าเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยให้คนมีคุณภาพ ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า เนื้อหาวิชาเหมาะสมกับผู้เรียนพอควร เนื้อหาเหมาะสมและไม่ซ้ำซ้อนกับรายวิชาอื่น ครูส่วนใหญ่สอนโดยวิธีบรรยายและอาราธนาพระภิกษุมาสอนเฉพาะเนื้อหาที่เหมาะสม การนำเอาวิธีการสอนใหม่ ๆ มาใช้น้อยมาก ครูใช้สื่อการสอนน้อย ครูมีความต้องการมากในด้านเอกสารประกอบหลักสูตร สื่อและอุปกรณ์การสอน ต้องการห้องเรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ และต้องการอบรมด้านเนื้อหาเรื่องพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ นักเรียนต้องการครูมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และต้องการไปทัศนศึกษาเกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางศาสนา

กิตติศักดิ์ รัตนจันทร์ (2530 : 108-114) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา ระหว่างนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายแผนการเรียน วิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์กับแผนการเรียนสังคม-ภาษา" โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายแผนการเรียน วิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์กับแผนการเรียนสังคม-ภาษา ในด้านจุดประสงค์ของวิชา เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผลการเรียน โดยส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายแผนการเรียนวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ จำนวน 272 คน กับแผนการเรียนสังคม-ภาษา จำนวน 273 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษา 11 โรงเรียน ในเขต การศึกษา 11 วิเคราะห์ข้อมูลโดยร้อยละ ค่ามัธยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที่ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายทั้งสองกลุ่ม เห็นด้วยกับจุดประสงค์ของวิชา เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผลการเรียนวิชา พระพุทธศาสนา ส่วนการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา ในด้านต่าง ๆ ทั้ง 5 ด้าน ระหว่างนักเรียนทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

2.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ปิญโญ บัวทอง (Pinyo Buathong - 1973 : 6050A-6051A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Proposed Social Studies Program for Secondary Schools in Thailand" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอโปรแกรมการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษาแนวใหม่สำหรับประเทศไทย โดยทำการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและสหรัฐอเมริกา ให้นักเรียนในประเทศไทยจำนวน 113 คน กรอกแบบสอบถาม พร้อมทั้งได้สัมภาษณ์หัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา และอาจารย์ผู้สอนวิชานี้ในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งอธิบดีกรมสามัญศึกษาเป็นผู้แนะนำให้จำนวน 24 คน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. นักเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ เห็นว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่น่าสนใจและไม่ต้อง การให้ตัดออกจากหลักสูตร
2. วิชาภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์เป็นวิชาหลักของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย
3. เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาในหลักสูตรมีมากเกินไป ซ้ำซ้อนไม่น่าสนใจ และมุ่งให้ผู้เรียน เรียนแบบท่องจำ การจัดลำดับเนื้อเรื่อง และการรวมกลุ่มเนื้อหาเป็นไปอย่างไม่เหมาะสม
4. เนื้อหาของการเรียนเกี่ยวกับค่านิยม มีลักษณะที่ได้กำหนดไว้อย่างแน่นอนแล้ว
5. เหตุการณ์ปัจจุบันของโลก ข่าวเคลื่อนไหวของโลก ปัญหาของประเทศ และการศึกษา เปรียบเทียบในวิชาที่เกี่ยวกับการปกครอง เศรษฐกิจ และศาสนาไม่ได้เน้นอย่างเพียงพอ

6. นักเรียนสนใจที่จะได้รับความรู้ที่เป็นปัจจุบัน เรียนด้วยการปฏิบัติและการเปรียบเทียบ
 7. เนื้อหาวิชาที่นักเรียนสนใจ และต้องการเรียนมากที่สุดคือวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในส่วนอื่นๆ ของโลก
 8. นักเรียนมัธยมศึกษาต้องการที่จะมีส่วนร่วมในบทเรียน หัวหน้าแผนกในกรมกองและครูสังคมศึกษาก็เห็นด้วยในการจัดให้นักเรียนชายและหญิงได้มีส่วนร่วมในบทเรียนนั้น
- สรุปจากผลที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัย เสนอแนะ การจัดโปรแกรมสังคมศึกษาดังนี้
1. การเรียนด้านทฤษฎี ความต้องการของสังคม และส่วนบุคคลควรจะได้บรรจุไว้ในขอบข่ายของโปรแกรมนี้อย่างจัดลำดับและรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นโปรแกรม
 2. ควรจัดเนื้อหาส่วนมากในรูปของวิชาสังคมศาสตร์ มากกว่าที่จะจัดเป็นวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์
 3. เนื้อหาควรให้สัมพันธ์กัน และเจาะลึก
 4. เนื้อหาส่วนมากควรเป็นเรื่องเหตุการณ์ปัจจุบันของโลก ข่าวเคลื่อนไหวและปัญหาของประเทศไทย
 5. ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนชายหญิงได้ศึกษาในรูปของการเปรียบเทียบและเข้าไปมีส่วนร่วมในบทเรียนให้มากขึ้น

ชาร์ล เอ ทอมป์สัน จูเนียร์ (Charles A. Thompson, Jr. 1974 :7632-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Secondary Social Studies Methods Instruction in The United States and Its Relationship to The New Social Studies." โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยืนยันผลกระทบของสังคมศึกษาแนวใหม่ในการเตรียมครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา และมุ่งศึกษาความรู้พื้นฐานทางด้านวิชาการและวิชาชีพของอาจารย์ผู้สอนสังคมศึกษา และเจตคติของอาจารย์เหล่านี้ต่อการสอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามที่สร้างขึ้นมาใช้กับอาจารย์ผู้สอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 500 คน สุ่มจากวิทยาลัยทุกประเภททั้งของรัฐและเอกชนที่สอนระดับปริญญาตรีและมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนที่สอนถึงระดับปริญญาเอกทางการศึกษา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. อาจารย์ผู้สอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษาส่วนใหญ่ เคยมีประสบการณ์ในการสอนระดับมัธยมศึกษามาก่อน อาจารย์จำนวนร้อยละ 44 มีวุฒิทางวิชาการที่ไม่ใช่ด้านการศึกษาแต่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.6) เคยได้รับการฝึกฝน การใช้เนื้อหาและวิธีการต่าง ๆ จากโครงการอบรมทางสังคมศึกษาแนวใหม่มาแล้วอย่างน้อยหนึ่งโครงการ
2. อาจารย์กลุ่มใหญ่เลือกสอนวิชาสังคมศึกษา เพราะพอใจในขบวนการและโครงสร้าง

ของวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่เป็นหลักในการสอนวิชาสังคมศึกษา และเชื่อว่าการมีห้องปฏิบัติการ หลักสูตรสังคมศึกษาจะเป็นประโยชน์ในการสอนมาก อาจารย์ส่วนมากพบอุปสรรคในการใช้วัสดุ การสอน เนื่องจากงบประมาณมีน้อย อาจารย์ส่วนใหญ่ได้ปรับปรุงลักษณะวิชาที่สอนให้เป็นแบบ สังคมศึกษาแนวใหม่ทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน มีเพียงส่วนน้อยที่รายงานว่ามีเอกสารประกอบวิชา สังคมศึกษาแนวใหม่สำหรับสอนนักเรียนผู้วิจัยสรุปว่า ความสอดคล้องระหว่างวิธีสอนสังคมศึกษาที่ปฏิบัติ อยู่แล้วกับวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่ ยังคงอยู่ในระดับทฤษฎีเท่านั้น ส่วนปรัชญาการศึกษาของดิวี่ ซึ่ง ยึดหลักประสบการณ์เป็นพื้นฐาน กำลังจะเป็นที่นิยมมากขึ้น ผู้สอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษาในวิทยาลัย เอกชน ต้องการปรับปรุง ในวิชาวิธีสอนของตนอย่างยิ่ง อาจารย์ผู้สอนวิธีสอนประสบความสำเร็จ ลำบากในการแสวงหาวัสดุประกอบโครงการหลักสูตร และมีความสับสนเมื่อพิจารณาเจตคติต่อวิชา สังคมศึกษา ระหว่างอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษากับอาจารย์ที่มีวุฒิทางสังคมศาสตร์ และประวัติศาสตร์

คอร์เดล เมอริคิท ลเวนกาลิส (Cordell Meredith Svengalis 1979:4860A-4861A)

ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Implications of Futures Education for Secondary School Social Studies" โดยมีจุดประสงค์เพื่อกำหนดพื้นฐานสำหรับพิจารณาการศึกษาในอนาคตให้เป็น ระบบ ระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำไปใช้สอนวิชาสังคมศึกษา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การวิจัยนี้ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อแนะนำหรือสร้างโปรแกรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่ง แต่ เพื่อที่จะจำแนกองค์ประกอบที่เห็นว่าสำคัญในแง่ของทฤษฎี และ เพื่อที่จะพิจารณาความเข้ากันได้ของ การศึกษาอนาคตกับวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ผู้วิจัยได้ขอตัวอย่างลักษณะรายวิชาของวิชาที่ สอนและหลักสูตรจากครูมากกว่า 200 คน คัดเลือกเอกสารที่สมบูรณ์ที่สุด 25 ชุด จากจำนวน 57 ชุด เพื่อนำมาวิเคราะห์ โดยสร้างเกณฑ์วิเคราะห์ ที่ประกอบด้วยแบบสำรวจ 26 ข้อ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะวิชาที่ปรากฏมากที่สุดคือ การเน้นทักษะและความสามารถพื้นฐาน การเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ แนวโน้มของโลก การเน้นมองการศึกษาในอนาคตว่าเป็นการศึกษาเพื่อหาทางเลือก การเน้นการมอง แนวโน้มของโลกว่าเป็นสิ่งที่มีทั้งความสัมพันธ์กันและความเป็นอิสระ ส่วนลักษณะของวิชาที่ปรากฏน้อยคือ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ เพื่อที่จะปรับปรุงให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงวิธีการคิดเกี่ยวกับอนาคต ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในอนาคต ลักษณะที่ ปรากฏน้อยที่สุดคือ การพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมและอนาคต ความเข้าใจ ของนักอนาคตนิยมและวิธีการที่เข้าศึกษาในอนาคต ความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบันและอนาคต ในการตรวจสอบวิธีการเรียนการสอนสังคมศึกษาคือ การถ่ายทอดความเป็นผลเมืองดี วิธีการทาง สังคมศาสตร์และวิธีการแบบสืบสวน ปรากฏว่า การศึกษาอนาคตมีแนวโน้มสอดคล้องกับวิธีการแบบ สืบสวน ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ปรับปรุงหลักสูตรให้ดีขึ้น หลักสูตรที่ดีจะต้องมี

เนื้อหาวิชาที่นำไปสู่การเข้าใจสังคมปัจจุบัน และวิธีที่หลักสูตรสังคมศึกษาจะบูรณาการเข้ากับวิชาอื่น ๆ และนำวิธีการใหม่ ๆ ในการสืบสวน และหาทัศนคติใหม่ ๆ ในการทบทวนข้อโต้แย้ง

เสริมศรี เสวตามร (Sirmsree Sevatomorn 1976 : 7171-A) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "The Status of Secondary Social Studies Curriculum and Instruction in Thailand" เพื่อประเมินสถานภาพของการศึกษาวิชาสังคมศึกษาของประเทศไทย ในขอบเขตของการศึกษาระบบโรงเรียน (Formal Education) ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการส่งเสริมพัฒนาการบุคคลและสังคม โดยการวิจัยมุ่งศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนสังคมศึกษาในด้านการเรียนการสอนสังคมศึกษาในปัจจุบัน ทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อวิชาสังคมศึกษาและเนื้อหาของหลักสูตร แนวทางการจัดหลักสูตร ตลอดจนหนังสือแบบเรียนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์หลักสูตรและหนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา แล้วส่งแบบสอบถามไปยังโรงเรียนต่าง ๆ 4 ประเภท ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษาแบบประสม โรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา และโรงเรียนสาธิต ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. ในวัสดุสารประเภทสิ่งตีพิมพ์ มีข้อเสนอแนะน้อยมากในเรื่องโครงการสอนแบบสหวิทยาการ การนำไปใช้ และการใช้ทรัพยากรจากภายนอก
2. หนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษามีได้เสนอรูปแบบที่ส่งเสริมวิธีการสอน ไม่ว่าจะเป็นเป็นการสอนแบบสืบสอบหรือการสอนแบบแก้ปัญหา อันเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการเรียนการสอนวิชานี้
3. หนังสือแบบเรียน ไม่มีความแตกต่างในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการสอนในปัจจุบัน และเป็นปัญหาที่เป็นข้อโต้แย้ง
4. แม้ว่าจะไม่มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสอนมโนทัศน์ทางสังคมศาสตร์ ซึ่งวิชาสังคมศึกษาเป็นแขนงหนึ่งที่แยกออกมาจากวิชานี้ การวิจัยพบว่า หัวข้อในหนังสือเรียนครอบคลุมหลักการทางสังคมศาสตร์อย่างแท้จริง
5. ครูสอนวิชาสังคมศึกษาของไทยมีความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล อย่างไรก็ตามครูยังขาดความรู้ในเรื่องมโนทัศน์สำคัญ โดยถือว่าการศึกษาค้นคว้าอย่างอิสระมีความจำเป็นต่อการสนองความต้องการของเด็กที่มีสติปัญญาสูงมากกว่าเด็กที่มีสติปัญญาปานกลางหรือเด็กที่มีสติปัญญาต่ำ และจุดประสงค์การเรียนรู้ถูกบิดเบือนไปจากที่กำหนดไว้ เมื่อกิจกรรมหลายแบบได้ถูกจัดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ๆ กัน
6. ครูต่างมีความคิดเห็นที่ตรงกันเกี่ยวกับการศึกษา และหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาตลอดจนการสอนในประเทศไทย

7. ครูส่วนใหญ่เข้าใจในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา

8. นักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติทางบวกมากขึ้นต่อการศึกษาวิชาสังคมศึกษา และเห็นว่าเนื้อหาในวิชาหน้าที่พลเมืองน่าเบื่อหน่าย แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของนักเรียนก็ตาม

9. ปัจจุบันหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในประเทศไทยไม่ประสบความสำเร็จในการบรรลุจุดประสงค์ตามที่บ่งไว้ ดังนั้น การสอนวิชาสังคมศึกษาจึงไม่สอดคล้องกับเป้าหมายทางสังคมของไทยด้วย

แพทริเซีย แอนน์ แก็กนอน (Patricia Anne Gagnon 1980 : 2051-A) ได้วิจัยเรื่อง "The Design of A 9-12 Social Studies Curriculum Based on Needs of Adolescents" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อออกแบบหลักสูตรสังคมศึกษาสำหรับเกรด 9-12 ตามทฤษฎีความต้องการของวัยรุ่น ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนหลักปรัชญาความคิดของ เอ็ดวิน เฟนตัน (Adwin Fenton) โดแนล โอลิเวอร์ (Donal Oliver) และคนอื่น ๆ การออกแบบการศึกษามีวัตถุประสงค์ที่จะตอบคำถามว่าทำไม สังคมศึกษาจึงไม่น่าสนใจและต้องการหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของนักเรียน สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเพื่อพัฒนาให้นักเรียนเป็นผู้มีความรู้ด้านต่าง ๆ มีคุณค่า มีทักษะ เป็นที่มุ่งแต่ทำประโยชน์ เป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับชีวิตของมนุษย์ การดำเนินการวิจัยจัดทำโดยให้กลุ่มนักสังคมศาสตร์มาร่วมประชุมพบปะกัน ผลัดเปลี่ยนเรื่อย ๆ ถึง 2 ปี เพื่ออภิปรายเกี่ยวกับปัญหา หลักการ เพื่อพัฒนาหลักสูตร มีการชี้แนะให้เห็นถึงความต้องการรูปแบบโปรแกรมซึ่งต้องขึ้นอยู่กับนักเรียนเป็นหลัก ขอบข่ายเนื้อหาวิชาของสังคมศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นมานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จิตวิทยาและสังคมวิทยา วิชาเหล่านี้ถูกใช้เป็นแหล่งวิชาสำหรับถือเป็นมโนทัศน์หลักเพื่อการหึงเสียง และการใช้วิธีการสืบสอบ ซึ่งสามารถจะเพิ่มความเข้าใจอันดีของตัวผู้เรียนในเรื่องเกี่ยวกับสภาพสังคมในอดีต ปัจจุบัน และวัฒนธรรม การศึกษาครั้งนี้ได้รายชื่อของมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับเจตคติและเป้าหมายด้วย การวิจัยครั้งนี้พบว่า มีสิ่งที่บกพร่องอยู่ในหลักสูตรระดับเกรด 9-12 ผลการวิจัยได้เสนอให้จัดทำหลักสูตรเพื่อแก้ไขสิ่งบกพร่อง ดังต่อไปนี้

1. ปรับปรุงเนื้อหา วิธีการ และอุปกรณ์เพื่อให้บรรลุผลตามความต้องการของผู้เรียนระดับต่าง ๆ ตามความสามารถของผู้เรียน
2. ให้มีโครงสร้างและพื้นฐานที่จำเป็นแก่นักเรียน เพื่อให้ นักเรียนมีทักษะในการคิด การเขียน ที่จำเป็นสำหรับการศึกษาของพลเมืองของชาติ

3. ต้องการให้นักเรียนเกรด 9 เรียนวิชาเบื้องต้นทางสังคมศาสตร์ ความรู้กว้าง ๆ ในวิชาพื้นฐานนี้ จะนำไปสู่ความเข้าใจในวิชาอื่น ๆ ที่เขาเลือกเรียนต่อไป

แซมมวล คิมอห์ ซอลล่า-บา (Samuel Kemoh Salla-Bao 1981 : 4966-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Cultural Aspects of Curriculum Development : A Rationale for Social Studies Curriculum Development in Sierra Leone" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลโปรแกรมสังคมศึกษาที่ใช้ในโรงเรียนประถมและมัธยมในเซียร์รา เลโอน นำผลที่ได้จากการศึกษามาปรับปรุงและหาเหตุผลในการนำโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่มาใช้ในเซียร์รา เลโอน การศึกษาพัฒนาการของหลักสูตรในเซียร์รา เลโอน และอาฟริกาตะวันตก เอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งสรุปผลดังนี้ ในการพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีพื้นฐานมาจากชุมชนเป็นสิ่งแรก อุดมการณ์ของประชาชนในชุมชนจะต้องสะท้อนให้เห็นสภาพการนับถือศาสนา ปรัชญา เศรษฐกิจ อุดมการณ์ทางการเมือง การศึกษา วรรณคดีและประวัติศาสตร์ สิ่งที่สำคัญในการกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ได้แก่

1. การศึกษาถึงมนุษยชาติของชาวแอฟริกัน วิชาสังคมศึกษาจะต้องช่วยให้เด็กเข้าใจประสบการณ์ของเขาในชุมชน และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
2. การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี ให้เด็กเข้าใจสภาพสังคมของเขาและมีส่วนร่วมที่จะสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น
3. การศึกษาด้านพุทธิศึกษา ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้และมีมโนทัศน์ในการศึกษา และสามารถใช้มโนทัศน์เพื่อการศึกษา และสังคมศาสตร์

ผู้วิจัยได้สรุปว่า

1. การเลือกเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาควรคำนึงถึงความต้องการของเด็ก สังคม และวัฒนธรรมร่วมสมัยของเซียร์รา เลโอน
2. นำสิ่งแวดล้อมในสังคมมาจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดการเรียนรู้
3. การวิเคราะห์เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของประชาชน ศึกษาได้จากนิยายพื้นเมือง และการศึกษาด้านวัฒนธรรม
4. การดำเนินงานของโรงเรียน การสอนของครูจะต้องสัมพันธ์กับชุมชน และนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอน

ซิลาส เร็กซ์ มอว์ (Silas Rex Morrow 1984:3029-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Development of a Curriculum Guide for Afro-Asian History in

Secondary Social Studies Education" โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ เพื่อแนะแนวทางการจัดการหลักสูตรการเรียนการสอนประวัติศาสตร์โลกให้แก่ครูสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา การวิจัยได้บ่งถึงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่เสนอการเรียนรู้อันเน้นด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและการพัฒนาทางด้านทักษะ การวิจัยได้เสนอบทบรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของทวีปอเมริกาและเอเชีย พร้อมด้วยกิจกรรมของนักเรียน การอธิบายคำศัพท์เฉพาะและการอ้างอิงของหนังสือแบบเรียน กิจกรรมต่าง ๆ ได้รวบรวมจากวัสดุอ้างอิงที่เลือกสรรแล้ว เพื่อส่งเสริมระดับความคิดที่สูงขึ้น ขณะที่เสนอกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจ เพื่อพัฒนาความสนใจของนักเรียน การวิจัยนี้ได้เสนอโอกาสแก่นักการศึกษาในการวางแผนทางของความคิดเห็นเกี่ยวกับโลกที่สมคูลย์มากขึ้นในชั้นเรียนวิชาสังคมศึกษา ดังนั้น เพื่อความเข้าใจประเทศต่าง ๆ ในโลกดีขึ้น คนหนุ่มสาวชาวอเมริกันต้องเรียนรู้และแสวงหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นสังคมโลก

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศที่ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งผู้วิจัยนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาสรุปได้ดังนี้

งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ ของหมวดสังคมศึกษา และปัญหาในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยด้านการศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาและนักเรียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ในหมวดวิชาสังคมศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่เป็นแบบสอบถาม การวิจัยสรุปพบว่า ทั้งครูสังคมศึกษาและนักเรียนเห็นว่าวิชาสังคมศึกษามีประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นวิชาที่น่าสนใจ เนื้อหาวิชาในหลักสูตรมีมากเกินไป มีความซ้ำซ้อน และล้าสมัย วิธีการสอนส่วนใหญ่คือการที่ครูบรรยายตามหนังสือเรียน นักเรียนส่วนใหญ่อยากให้มีการนำวิธีการสอนใหม่ ๆ รวมทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น การเชิญวิทยากรมาบรรยาย การพานักเรียนไปทัศนศึกษานอกสถานที่ มาใช้ในการสอนให้มากขึ้น ส่วนการวัดผล ลักษณะข้อสอบที่ใช้กันส่วนใหญ่เป็นแบบปรนัย

สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนสังคมศึกษาแนวใหม่ ในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบของหลักสูตรสังคมศึกษาแนวใหม่ และผลกระทบของสังคมศึกษาใหม่ ๆ เป็นงานวิจัยทางด้านการศึกษาความคิดเห็นของครู เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีทั้งแบบสอบถาม แบบสำรวจ การสัมภาษณ์ การวิจัยมีประเด็นสำคัญสรุปได้ว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่สนใจมากขึ้น โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ในปัจจุบันและการดำเนินชีวิตในสังคม ถึงแม้ว่าจะยังคงมีเนื้อหาเหมือนเดิม แต่ครูสังคมศึกษาโดยส่วนใหญ่ก็พอใจกับโครงสร้างของวิชาสังคมศึกษาในแนวใหม่ที่มุ่งเน้นทักษะและความสามารถพื้นฐานที่จำเป็นในการ

ค่าเป็นชีวิตมากขึ้น เช่น ทักษะการคิด ทักษะในการแสวงหาความรู้ เป็นต้น ส่วนการใช้อุปกรณ์ประกอบการสอนนั้นยังคงเป็นปัญหาอยู่เนื่องจาก อุปกรณ์การสอนบางประเภทมีไม่เพียงพอ

จากการศึกษางานวิจัยดังกล่าว นับว่าเกี่ยวข้องและมีประโยชน์ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องที่จะทำการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก เพราะส่วนใหญ่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาโดยตรง ซึ่งการวิจัยนี้แม้จะได้มีผู้ศึกษาไว้บ้างแล้ว แต่เป็นงานวิจัยก่อนการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2524 ยังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนการเรียนวิทยาศาสตร์และแผนการเรียนภาษาต่างประเทศมาก่อน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาให้มีประสิทธิภาพต่อไป